

YAPISAL VE SAYISAL ÖZELLİKLERİYLE TÜRK TOPLUMUNDA AİLE: GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MAHKEME KAYITLARINA GÖRE MUCUR AİLESİ*

Cem KARAKILIÇ¹

Öz

Mahkeme kayıtları bir toplumun bütün kodlarını içinde barındıran ayrıntılı envanterdir. Burada aile bağının kuruluş öyküsünü, evlenme ve boşanma usullerini, şiddetin aileye yansıyan yüzünü, İslam hukukunun pratiklerini, ailenin ekonomik faaliyetlerini, üretim ve tüketim stratejilerini ya da içinde yaşadığı kolektif mekânların özelliklerini bulmak mümkündür. Bu çalışmanın amacı mahkeme kayıtlarından yola çıkarak Osmanlı ve erken cumhuriyet dönemi Mucur ailesi hakkında senkronik ve diyakronik bir okuma gerçekleştirmek, hane halkının sayısal ve yapısal özelliklerini kullanarak yörenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerini tespit etmek, ailenin teamül ve temayüllerini maksimize etmek suretiyle insanı, haneyi, sokağı, ve toplumu anlamaya çalışmaktır. Araştırma konumuz çalışmanın sınırlarını ve kapsamını içeren kısa bir giriş ile Mucur ailesinin yapısal ve sayısal özelliklerini-tabii ki, mahkeme kayıtlarına yansıyan yüzüyle- ihtiva eden beş başlıktan oluşmaktadır. Araştırma yöntemimiz örnek olay incelemelerine dayanan dolaylı (vasıtalı) gözlemlerdir. Araştırma konusunun tespit ve teşekkülünde 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35 numaralı Kırşehir Şer'iyeye Sicillerinde bulunan mukavele, senet, satış, vakfiye, vekâlet, kefalet, vesayet, veraset, itk, borçlanma, tereke/taksim, evlenme, boşanma, itaat gibi dava tutanaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca İslam hukukunun ayrıntılarını anlaşılır kılabilmek için çağdaş kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Aile, Türk ailesi, Aile tarihi, Mucur, Mucur ailesi.*

* Bu makale "Her Yönüyle Mucur Sempozyumu"nda bildiri özeti olarak sunulan metnin yeni kaynaklarla geliştirilip genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: cemkarakilic@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1818-2423.

KARAKILIÇ, C.(2023). Yapısal ve Sayısal Özellikleriyle Türk Toplumunda Aile: Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Mahkeme Kayıtlarına Göre Mucur Ailesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(58), 63-91. DOI:10.21560/spcd.vi.1118106

FAMILY IN TURKISH SOCIETY WITH ITS STRUCTURAL AND NUMERICAL FEATURES: MUCUR FAMILY ACCORDING TO THE COURT RECORDS OF THE LATE OTTOMAN AND EARLY REPUBLIC PERIOD

Abstract

Court records are detailed records that contain all the codes of a society. Here, it is possible to find the history of the establishment of the family bond, the methods of marriage and divorce, the reflection of violence on the family, the practices of Islamic law, the economic activities of the family, the production and consumption strategies, the characteristics of the collective spaces in which the family lives. The aim of this study is to make a synchronic and diachronic reading about the Mucur family in the Ottoman and early republic period based on court records, to determine the socio-cultural and socio-economic characteristics of the region by using the numerical and structural characteristics of the household, and to maximize the family's customs and trends. It is to understand and make sense of people and the society in which they live. Our research topic consists of an introduction based on the boundaries and scope of the study, and five titles that include the structural and numerical characteristics of the Mucur family, as reflected in the court records. Our research method is indirect observations based on case studies. In the determination and formation of the subject, numbers 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35 Şer'i registers such as contracts, promissory notes, sales transactions, vakfiye, power of attorney, surety, tutelage, debt, inheritance, inheritance, marriage, divorce, etc., which are in Kırşehir Sharia Registries, were used. In addition, contemporary sources were also used to make the details of Islamic law understandable.

Key Words: *Family, Turkish Family, History of family, Mucur, Mucur Family.*

GİRİŞ: SINIRLAR VE KAYNAKLAR

Ailenin ortaya çıkışı ve tarihsel tekamülü antropolojinin, sosyolojinin ve tarih biliminin en önemli araştırma konularından biridir. Aile bağının kuruluşu ya da çözülüşü, ailenin sayısal büyüklüğü, yaşam standartları, doğurganlık örüntüleri, ölüm oranları, evlilik yaşı, eş ve çocuk sayıları (monogami veya poligami), evlenme ritüelleri, veraset usulleri, günlük eşyalar ya da hane tanzimine ait ayrıntılar bir toplumun bütün kodlarını içinde barındıran zengin bir envanterdir.

Türkiye’de aile konusu doksanlı yılların başından itibaren farklı disiplinler tarafından çalışılmış ve özellikle Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumunun hamiyetiyle hatırı sayılır bir envanter oluşturulmuştur. Mesela bunlardan biri olan üç ciltlik “*Türk Aile Ansiklopedisi*” gerçekten çok başarılı bir örnektir. Ayrıca Mehmet Akif Aydın’ın İslam aile hukukunun teorik meselelerini pratikle harmanlayarak gerçekleştirdiği “*Osmanlı Aile Hukuku*” ile İlber Ortaylı’nın geleneksel Osmanlı ailesini incelediği “*Osmanlı Toplumunda Aile*” adlı çalışmalar bu makalenin de ilham kaynağı olan muazzam monografilerdir. Bu arada Alan Duben ve Cem Behar’ın “*İstanbul Haneleri*”nde kullandıkları istatistiksel yöntemler (sayısal analizler) aile tarihi çalışmalarına örnek olacak kadar özgün bir kaynaktır.

Yakın zamana kadar Kırşehir ailesini esas alan münferit bir araştırma yapılmamıştır. Bu konudaki tek örnek Rifat Özdemir’in 1989 yılında yayınladığı ve fakat popülasyonunun sadece sınırlı bir bölümüne ulaşarak gerçekleştirdiği “*Kırşehir’de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)*” adlı makaledir. Bu çalışma özgün bir araştırma olmakla birlikte yazarın kullandığı sondaj usulü zaten mahkeme kayıtlarını esas alan sınırlı bir çalışmayı daha da sınırlı bir metne dönüştürmüştür.

Bu çalışma ise ileride daha ayrıntılı bir monografiye dönüştürmeyi düşündüğümüz “*Sayısal ve Yapısal Özellikleriyle Kırşehir Ailesi*” adlı projenin Mucur periferinde hazırlanmış küçük bir taslağıdır. Araştırma yöntemimiz örnek olay incelemelerine dayanan dolaylı (vasıtalı) gözlemlerdir. Çalışma konusu kaleme alınırken 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34 ve 35 numaralı Kırşehir şer’iyye sicillerinden yararlanılmıştır.

AİLENİN İÇİNDE BULUNDUĞU FİZİKSEL ORTAM: MAHALLELER VE HANELER

Mucur, 19. Yüzyılın sonlarına doğru yaklaşık 3.000 kişinin yaşadığı küçük bir kasaba görünümündeydi. Bu durum 1915'e kadar devam etti. Aynı yıl gerçekleştirilen idari operasyondan sonra kaza statüsüne yükselterek Kırşehir'e bağlandı. 16. yüzyılda Mucur'un biri gayr-i Müslim olmak üzere en az dört mahallesi bulunuyordu. 1834 yılındaki tensikattan sonra mahalle sayısı Yenice ve Solaklı olmak üzere ikiye indirildi. Bu mahallere sonradan Alaoğlu, Hacı Yunus ve Hamdiye adıyla üç yeni mahalle daha eklendi. 1927 yılına gelindiğinde Mucur, yaklaşık 15 bin nüfusu, beş mahallesi ve kendisine bağlı onlarca köyüyle artık orta derecedeki bir kaza görünümündeydi (Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye, 1910, s.541; Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye, 1911, s. 541; Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye, 1912, s. 561; Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye, 1918, s. 517; Ankara Vilayet Salnamesi, 1872, s. 61; Ankara Vilayet Salnamesi, 1873, s. 76; Ankara Vilayet Salnamesi, 1876, s. 110; Ankara Vilayet Salnamesi, 1878, s. 94; Ankara Vilayet Salnamesi, 1882, s. 157; Ankara Vilayet Salnamesi, 1891, s. 197; Ankara Vilayet Salnamesi, 1900, s. 238; Ankara Vilayet Salnamesi, 1902, s. 232; Ankara Vilayet Salnamesi, 1907, s. 256; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926, s. 768; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1927-1928, s. 1116-1126; Umumi Nüfus Tahriri, 1929, s. XI).

Mucur mahalleleri geleneksel Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği fiziki bir mekandı. Yenice Mahallesinde oturan bir Alaybeyi sıradan bir neccarla aynı sokağı paylaşabiliyor ya da Solaklı Mahallesinde olduğu gibi Kaza Kaymakamı veya müftüsü, bir çoban veya rençberle komşuluk yapabiliyordu (KŞS-15-104-394). Aynı durum birbirinden farklı gelir düzeyleri için de geçerliydi. Servet miktarı ve yaşam standartları ne olursa olsun bütün vatandaşlar aynı mahallenin seknesi ya da aynı şehrin hemşehrisi olarak kabul ediliyordu (KŞS-10-73/74-5; 16-91/92-95). Bütün bu insanlar hemen her gün birbirleriyle karşılaşılıyor, statü farklılıklarını umursamaksızın birbiriyle muhatap olabiliyordu.

Solaklı Mahallesi Mucur'un en kalabalık yerleşim yerlerinden biriydi. 1840-1841 sayımına göre 216 hanenin bulunduğu mahallede yaklaşık 1.185 kişi yaşıyordu. Çoğu yerde olduğu gibi burası da adını mahallenin kolektif

mekânı olan Solak Ahmet Ağa Camiinden almıştı. Yenice Mahallesi'ne göre daha merkezi bir konumda olan mahallenin ticari gelirleri de lokasyonu ile bağlantılı olarak daha yüksekti. Bu yüzden çarşı esnafının büyük bir bölümü (%60'ı) burada oturuyordu. Ayrıca nahiyede bulunan sulak arazilerin %52'si yine bu mahallenin sınırları içinde yer alıyordu. Diğer mahallelerde olduğu gibi burada da buğday, arpa, çavdar, yulaf ve burçak yetiştiriliyor, sulak arazilerin sürülmesi için bol miktarda öküz besleniyordu. 1840 yılı verilerine göre nahiyede bulunan 25 su değirmeninin 17'si Solaklı Mahallesi'nde faaliyet gösteriyordu.

Solaklı Mahallesi'nin bu avantajlı konumuna rağmen hükümet merkezi Yenice Mahallesi'di. 1840-1841 yıllarında mahalle sınırları içinde 216 ev, 2 cami, 1 sıbyan mektebi, 25 bezirhane ve 8 adet su değirmeni vardı. Mahalledeki tarım arazilerinin büyük bir kısmı (%97'si) kıraç topraklardan oluştuğu için vatandaşlar tarımın yanında hayvancılık ve dokumacılık da yapıyordu. Ayrıca mahallede yaşayan her aileye neredeyse bir bağ düşüyor ve buna bağlı olarak bol miktarda pekmez, pestil, yaş ve kuru üzüm elde ediliyordu (Eken, 1998, s. 199-212; Satı, 2004, s. 20-53; Duyar, 2019, s. 28-31, 58-63, 65-89).

Mucur mahalleleri geleneksel Osmanlı mahallelerinin yüzyıllardır süren zengin yaşam kültürünün tipik bir örneğiydi. Mahalleleri birbirine bağlayan ana yollar (tarik-i amm) önce çıkmaz sokaklara (tarik-i hass) oradan da hanelerin bahçe ve avlularına açılarak namahremden mahremiyete ulaşan uzun bir güzergâh izliyordu. Hane tanziminde yörenin fiziki özellikleri kadar hane sahibinin gelir düzeyi de etkiliydi. Bu yüzden hanelerin büyük bir kısmı taştan ya da kerpiçten yapılıyordu. Ayrıca özel hayatın mahremiyetini korumak amacıyla hanelerin etrafı genellikle yüksek ve sağlam duvarlarla çevriliydi (Demirel, Tuş ve Gürbüz, 1992, s. 703-705). Kayıtlara göre sıradan bir Mucur hanesinde en az iki oda bulunuyordu. Bu sayı aile reisinin gelir durumuna göre 3, 4, 5 hatta 6'ya kadar değişiklik gösterebiliyordu (KŞS-6-91/92-95; 6-91-94; 13-11-13; 14-53-Numarasız; 11-173-83; 4-174-635). Mesela Kolağası Hasan Ağa'nın Yenice Mahallesi'ndeki evi 6 oda, 2 sofa, 1 kiler, 1 mutfak, 1 ahır ve bir miktar bahçeden oluşan iki katlı lüks bir komplekti (KŞS-11-65-116; 8-216-Numarasız). Nahiye merkezinde oturan Hacı Mustafa'nın da aynı kompozisyonda inşa edilmiş 6 odalı bir evi bulunuyordu (KŞS-13-86-20). Klasik

Osmanlı hanesinin en karakteristik özelliklerinden biri de aile hayatını dış dünyadan yalıtın bahçelerdi. Oda sayısı ya da katı ne olursa olsun her hanede en az bir bahçe bulunur ve vatandaşların bazıları bu bahçelerde (yaklaşık %4) meyve veya sebze yetiştirirdi (Eken, 1998, s. 209). İki katlı olan evlerin tahtanî denilen alt katlarında samanlık, ahır, kiler ve anbar yer alıyor, burada bulunan ahşap bir merdivenle hanenin asıl yaşam alanı olan üst katına çıkılıyordu. Hanelerin üst katlarında genellikle geniş bir sofa ile birkaç küçük oda oluyordu. Odaların penceresiz olmasına özen gösteriliyor, sofadaki pencereler ise ahşap kafeslerle kapatılarak ailenin dışarıyla olan bütün bağlantısı kesiliyordu (Karpuz, 1991/I, s. 473-475; Karpuz, 1991/II, s. 475-479)

Mucur hanelerinin en önemli özelliklerinden biri de mekân organizasyonunda görülen sadelikti. Aslına bakılırsa Tanzimat'a kadar ortalama bir Türk ailesinin halı ve kilimler dışında pahalı ve lüks eşyaları yoktu. Tanzimat'tan sonra aile hayatının Avrupalılaşmasıyla ortaya çıkan alafranga usuller yeme içme alışkanlıklarından tefrişe kadar pek çok şeyi radikal şekilde değiştirmişti. Eskinin geleneksel formları Avrupa'nın modern çizgileriyle birleşerek eklektik bir moda yaratmış, bu durum köy evlerinin görüntüsüne bile yansımıştı. Sini ve sedirler, masa ve sandalyelere, yüklükler ise artık yerini dolaplara bırakmıştı. Belgelere göre Mucur haneleri de bu eklektik modadan ziyadesiyle etkilenmişti. Yüzyılın başında ortalama bir hanenin zemini; kullanma amacına, dokunduğu malzemeye, şekline ya da rengine göre değişik isimlerle adlandırılan kilim, keçe, pelas, seccade veya duruma göre Frenk halısıyla kaplanıyordu. Sofanın sokağa bakan penceresi perdeyle kapatıldıktan sonra önüne yün memlu bir sedir yerleştiriliyordu. Gelir durumuna göre bazı evlerin salonlarında kanepeler, masa, sandalye hatta ayna bile bulunabiliyordu. Odaları aydınlatmak için genellikle şamdan veya kandil kullanılıyordu. Ayrıca salon ve odalara irili ufaklı pek çok sandık yerleştiriliyor ve bu mütevazı kompozisyon genellikle saat, kafes veya minderlerle kombine edilerek tamamlanıyordu. Salondaki bu sadelik mutfak söz konusu olduğunda son derece ayrıntılı bir envantere dönüşüyordu. Mucur haneleri zengin yemek kültürünün de etkisiyle her çeşit mutfak eşyasını içinde barındırıyordu. Gelir düzeyi ne olursa olsun neredeyse her hanede credit ya da köhne bir kazgan (büyük tencere), lenger ya da lengerce (bakır kap), hamur leğeni, küçük veya büyük kapaklı ya da kapaksız tencere, kulplu veya kulpsuz su ve hoşap taşı, sini, tepsi, şerbet tepsi, sahan, maşrapa,

yağ ya da yumurta tavası, helki, kahve takımı veya kahve tepsi, sefer tası, güğüm, yoğurt ve peynir tulumu ayrıca gelir düzeyi yüksek olan bazı evlerde bakırdan yapılmış mutfak eşyaları bulunuyordu (KŞS-13-327-8). Hane tanziminin en gösterişli kompartımanlarından biri de rengarenk kumaşlarla tezyin edilmiş yatak odalarıydı. Terekelere göre her hanede farklı kumaşlardan yapılmış döşek ve yataklar ile içi yün, yapağı veya içirikle doldurulmuş minderler vardı. Bütün bu teferruat geceleri kullanıldıktan sonra gündüzleri yüklüklere kaldırılarak kamufle ediliyordu (KŞS-13-249/250-7; 14-53-Numarasız; 10-159/160-111; 10-37-30; 10-73/74-5; 10-136/137-78; 13-327-8; 13-99-37; 13-46-73; 19-95-32; 13-11-13; 6-91-94; 19-45-57; 13-86-20).

Bu arada her Osmanlı mahallesi sadece idari bir birim değil aynı zamanda mahalle halkının birbirine kefil olduğu içtimai bir düzendi. Mahalle halkının büyük bir kısmının akrabalardan oluşması birbirini denetleyen ve yardımlaşan anonim bir toplum yaratmıştı. Bu durum suç oranlarına da yansımıştı. 28 Numaralı Şer'iyeye siciline göre 1901 ve 1902 yılları arasında Mucur ve çevresinde fill-i şen'i, itale-i lisan ve küçük çaptaki birkaç yaralama dışında neredeyse hiçbir suç öyküsüne rastlanmıyordu (KŞS-28-121-421; 28-152-510; 28-168-554; 28-291-554; 28-217-702; 28-291-938; 28-305-961; 28-309-974; 28-310-975; 28-319-1004; 28-322-1015; 28-328-1033; 28-333-1051; 28-10-30; 28-11-35; 28-23-73; 28-27-88; 28-35-110; 28-44-137; 28-50-156). Mahkemeye intikal eden davaların büyük bir kısmı ya aile içi çatışmalardan kaynaklanan miras davaları ya da vakıf mallarıyla ilgili iş ve işlemlerden ibaretti ve bu haliyle Mucur, yüzyılın başında huzur içinde yaşayan geleneksel bir İslam toplumu durumundaydı.

AİLENİN KURULUŞU: NİKÂH, MEHİR VE DOĞURGANLIK ÜZERİNE

Osmanlı toplumunda evlilik bütün Müslümanların yapması gereken dini bir vebeydi. Fakat yüzyılın ortalarına kadar evliliklerin çoğu hala görücü usulüyle gerçekleştiriliyordu. Aşk evlilikleri ise henüz ortada yoktu. Daha doğrusu aşk denilen şey pek çok kişiye göre içinde sefahat, anarşi, gözyaşı ve intiharın bulunduğu sonu belirsiz tehlikeli bir oyundu. Açıkçası kamuoyu henüz "Araba Sevdası"nın romantik züppesi Bihruz'un aşk arayışına hazır görünmüyordu. Her şeyi göze alıp aşk evliliği yapanlar ise mahalleli tarafından aşıfte ve çapkın olarak itham edilmeye katlanmak zorundaydı (Duben ve Behar, 2014, s.

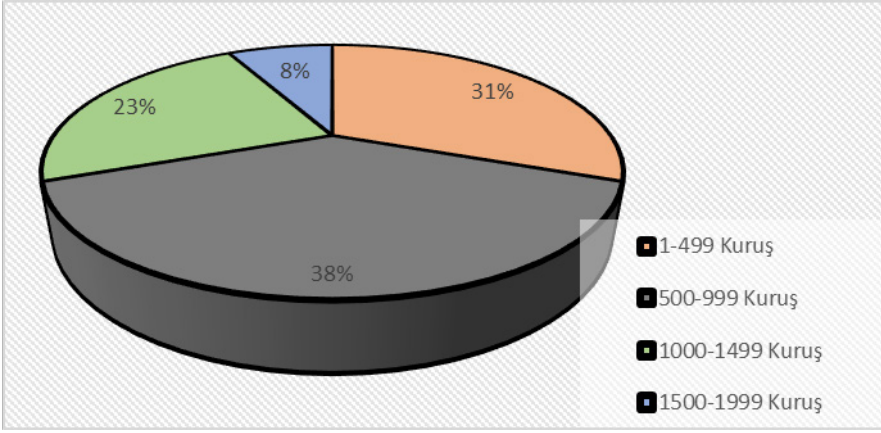
102-118). Mesela Yenice Ayşe'nin aşığı Mustafa'ya kaçması hem ailelerin hem de mahallenin tasvip etmediği nahoş bir durumdu (KŞS-14-89-Numarasız). Bu yüzden bir erkek ve kadının evlilik bağıyla birleşmesi kendi iradelerinden daha çok ailelerinin kararı ve denetimi altında gerçekleşirdi. Yani Dökmen'in de belirttiği gibi bizdeki evlilikler iki kişi arasında oynanan bir tango değil, işin içine ailelerin hatta sülalelerin karıştığı kalabalık bir halay gibiydi.

İslam hukukuna göre evlilik, tarafların evlenme niyetini ortaya koyduğu nişanlılık adı verilen sözlü bir iradeyle başlardı. Fakat nişanlılık her iki tarafa da herhangi bir evlenme mecburiyeti getirmezdi. Arzu edilmeyen birliktelikler tarafların karşılıklı ya da tek taraflı kararıyla bitirilebilirdi. Nikahlar ise sözlü rıza ile cemaat karşısında gerçekleştirilirdi. Burada bir din adamının bulunmasına ya da nikahın dini bir mekânda yapılmasına da gerek yoktu. Osmanlı toplumunda evlilik denen şey aslında cemaatin onayladığı fiili bir beraberlikti (Korkmaz, 2018, s. 72; Aydın, 2020, s. 51).

Nikahlar tarafların katılımıyla şahitler huzurunda gerçekleştirildiği gibi tarafların bulunmadığı durumlarda her iki tarafın yasal temsilcileri vasıtasıyla vekalet yoluyla da yapılabilirdi. İslam hukukunda bu duruma vekaleten evlilik denirdi. Belgelerden anlaşıldığına göre Mucur'da erkek veya kız tarafının nikah törenine katılmadığı çok sayıda evlilik gerçekleştirilmişti. Mesela Yenice Mahallesinden Ayşe romanlara konu olacak şekilde yakınları tarafından biri vekaleten olmak üzere tam üç kişiyle evlendirilmişti. 19 Mart 1905'te Kırşehir Şer'iyeye mahkemesine müracaat eden Yörükoğlu İbrahim, amca kızı Ayşe'yle velayet yoluyla evlenmesine rağmen mezburenin karılık görevini yerine getirmediğinden şikayet ederek mahkeme tarafından uyarılmasını istiyordu. Diğer davacı Hasbi ise bundan birkaç ay önce 800 kuruş mehir tesmiyesiyile şahitler huzurunda evlendiği fakat aralarında zifafın gerçekleşmediği Ayşe Hatun'un kendisinin nikahlı eşi olduğunu iddia ediyordu. Aynı mahalleden Seyit Oğlu Mustafa'nın da iddiası aynı yönde yani Ayşe'nin kendisinin eşi olduğu şeklindeydi. Ayşe'nin içinde bulunduğu melodram Osmanlı mahkemelerinin yabancı olduğu tuhaf bir durum değildi. Bu ülkede hemen her gün Müslüman Türk kızları İslam hukukunun ailelere ve akrabalara verdiği yetkiyle istemediği bir erkekle evlendirilebiliyor ve ancak buluşa erdikten ya da evlendirildiğinin farkına vardıldıktan sonra zevciyet iddiasını reddedebiliyordu.

Neyse ki Ayşe şanslıydı. Mahkemede maşuğu Mustafa'nın zevciyet iddiasını kabul ederek sevdiğine kavuşmuştu (KŞS-15-288-Numarasız; 9-105/106-76; 20-189-Numarasız; 14-17-Numarasız).

İslam hukukuna göre evlenen erkeğin nikah sırasında eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği mala mehir denirdi. Aslında mehir İslam dininin kadına verdiği manevi değerın maddi sembolüydü. Yani mehir olarak verilen mal, kadının bedeli veya ondan istifade imkanının karşılığı değil, eşlerin beraber yaşama arzusunun sembolik bir alametiydi (Acar, 2018, s. 130). Ayrıca İslam hukuku mehir konusunu evlenen kız lehine düzenleyerek ödenen malın kızın ailesi tarafından kullanılmasını yasaklamıştı. Yani mehir menkuhenin kişisel malıydı ve canı nasıl isterse öyle tasarruf edebilirdi. Mehir, mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olmak üzere iki şekilde verilir. Nikah sırasında verilen mehre, mehr-i muaccel denirdi. Bu bir çeşit çeyizdi ve genellikle aynı olarak ödenirdi. Mehr-i müeccel ise boşanma durumunda veya kocanın ölümünden sonra terekenin taksimi sırasında verilen mehirdi. Eğer erkek kadını boşarsa ayrılmanın hukuki geçerliği olması için mehrin ödenmemiş kısmını mutlaka ödemesi gerekirdi. Mehrin üst sınırı olmamakla birlikte asgari mehir miktarı on dirhem gümüş olarak belirlenmişti. (Ortaylı, 1991, s. 75; Ortaylı, 2018, s. 91-93). Belgelere göre Mucur'da mehr-i muaccel denilen ödemeler genellikle aynı olarak yapılıyordu. Mesela nahiye sakinlerinden Ali Ağa, zevcesi Nazife Hatun'a mehr-i muaccel olarak bir çift halı yastığı, bir kat yatak ve iki kıyye yapağıdan oluşan mütavazı bir mehir vermişti (KŞS-14-117-Numarasız). Mucur 2. Tabur komutanı Binbaşı Ali ise çiçeği burnunda eşine evliliğin nişanesi olmak üzere içinde ipekli ve basmadan kumaşların, rengarenk fistanların, sırmalı püsküllerin ve gümüşkari küpelerin bulunduğu 18 kalemden oluşan toplam 2.450 kuruşluk şaşalı bir bohça göndermişti (KŞS-14-259-Numarasız). Bu abartılı rakamlara rağmen Mucurlu erkeklerin eşlerine ödediği ortalama mehir miktarı (mehr-i muaccel) sadece 731 kuruştı. Kendisine en yüksek mehir verilen kadın toplam 2.000 kuruş alan Solaklı Mahallesinden Rabia'ydı. En az mehir ise 200-250 kuruş bandında değişen mütevazı rakamlarla yine aynı mahalleden Nazife ve Atike'ye verilmişti (KŞS-3-175-132; 3-39-Numarasız; 14-117-Numarasız).

Şekil 1. Mehir Oranları

İslam hukukunun kadını koruyan hükümlerine rağmen mehrin güncel fiyat endeksleri karşısındaki satın alma gücü gerçekten çok düşüktü. Behar'a göre yüzyılın başında bir yüzbaşının aylık maaşı 666 kuruş, bir nezaret müfettişininki ise yaklaşık 2.500 kuruştü. 1889'da vasıflı bir fabrika işçisi aylık ortalama 416 kuruş kazanıyordu. Keza 1910 yılında İstanbul'da çalışan bir kadı ayda 3.500, kâtabi ise ancak 1.000 kuruş maaş alabiliyordu (Duben ve Behar, 2014, s. 132; Findley, 2020, s. 409-465). Yöredeki asgari fiyat endeksleri de hesaba katıldığında bir kadının kocasından aldığı mehirle hayatını devam ettirebilmesi hiç de gerçekçi görünmüyordu. Mesela Kırşehir mahkemelerinin kadın ve çocuklara takdir ettiği aylık nafaka miktarı ortalama 15 ila 25 kuruş arasında değişiyordu (KŞS-23-52-67; 14-274-Numarasız; 16-2-4; 15-215-417). Yine 1902'de Emine Hatun Camiinin imam-hatibi Süleyman Efendi'nin günlük kazancı sadece yarım akçeden ibaretti (KŞS-16-160-101). 1913'e geldiğinde bile bir cami imamı ancak senevi 125 kuruş kazanabiliyordu (KŞS-16-88-149). Gerçekçi olmak gerekirse bu rakamlar baz alındığında bir kadın kendisine verilen mehirle en fazla 6 ay yaşayabilirdi. Yani bu şartlar altında boşanan veya eşi ölen kadınların başka bir erkeğin haremine girmekten başka hiçbir alternatifi görünmüyordu.

Tablo 1. Yerleşim Yerleri ve Oranlarına Göre Mehir Miktarları

Mahallesi/ Köyü	Zevce	Zevce	Mehr-i Muaccel/ Mehr-i Müeccel	Belge Numarası
Çiğdem K.	Halil İbrahim Bin Mehmet	Neslihan Binti Ali	500/250	KŞS-11-245-310
Hamidiye M.	Süleyman Çavuş İbni Osman	Asiye Binti Eyüp	-/500	KŞS-32-55-212
Kurugöl K.	Köse Ali Oğlu Ahmet	Emine Binti İbiş	400/451	KŞS-30-12 Numarasız
Solaklı M.	Ali Bin Veli	Nazile Binti İbrahim	-/200	KŞS-14-117- Numarasız
Solaklı M.	Mehmet Oğlu Halil	Rabi Binti Mehmet	-/2000	KŞS-3-175-132
Solaklı M.	Nuri Bin Bekir	Ayşe Binti Abdulkadir	500/500	KŞS-15-378- Numarasız
Solaklı M.	Eskicioğlu Ali Bin Hüseyin	Rabia Binti Hafız Süleyman	-/700	KŞS-16-91/92-95
Solaklı M.	Mehmet Bin Salih	Atike Binti Hasan	250/250	KŞS-3-39- Numarasız
Yenice M.	Mustafa Bin Mehmet	Mustafa Kerimesi Ayşe	1500/1300	KŞS-14-89- Numarasız
Yenice M.	İsmail Ağa	Makbule Binti Abdurrahman	600/600	KŞS-20-189- Numarasız
Yenice M.	Şevki Oğlu Hacı	Ayşe Binti Mustafa	-/1500	KŞS-22-116-216
Yenice M.	Kadri İbni Halit	Fatma Binti Recep	-/1201	KŞS-146-421-193
Yenice M.	Deli Numan Oğlu Hacı İbrahim	Kezban Binti Hasan	500/500	KŞS-16-2-4

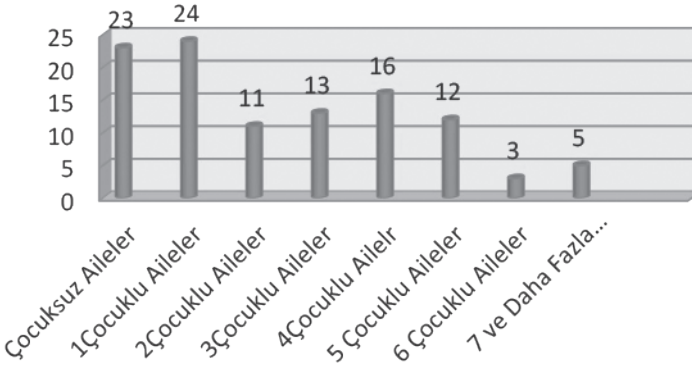
Evlilik denilen şey çoğunlukla kadının erkeğin evine yerleşmesi şeklinde olur yani bir anlamda evlilik yoluyla kız evinden erkek evine bir çeşit hizmet transferi gerçekleştirilirdi. Bu durumda erkek tarafı kızın ailesine başlık parası adı altında nakdi veya aynı bir tazminat öderdi. Türkdoğan'a göre bu durum yaygın kanaatin aksine aile birliğinin devamını sağlayan yasal bir düzenlemeydi (Türkdoğan, 1991, s. 170-171). Erkeğin başlık parası adı altında kız tarafına

yaptığı her türlü ödeme Tanzimat'tan sonra artan şikayetler üzerine padişah fermanıyla yasaklanmıştı. 1909 tarihli bir fermanla başlıkzedelerin içler acısı durumu şöyle özetleniyordu: "...bir düğün yoluna bütün emlakini arazisini satarak ilelebet fakr u zaruret içinde çırpınanlara, tezevvüçten mahrum kalarak türlü cinayati irtikap edenlere ve bu yüzden vücutlarını hapishanede çürütenlere pek çok tesadüf olunur..." (Bay, 2018, s. 137) Fakat başlık geleneği fermanla yasaklanmasına rağmen her dinde ve çoğu yerde olduğu gibi Mucur'da da devam etti. Mesela Solaklı Mahallesinden Abdioğlu Mustafa, müstakbel gelini Asiy'e'nin dayısı Mustafa Ağaya 600 kuruşu nakit, 410 kuruşu aynı olmak üzere toplam 1.010 kuruş ödemiş fakat başlığın padişah tarafından yasaklandığını öğrenince mahkemeye giderek parasının iadesini istemişti. Dayının mahkemede kullandığı ifadelerden anlaşıldığına göre başlık parası otoritenin yasaklarına rağmen beldede hala örfi bir gelenek olarak yaşamaya devam ediyordu (KŞS-20-63-44).

Evlilik yaşı ise her iki cins için de son derece düşüktü. Aslında Osmanlı toplumunda çocukların namus korkusuyla küçük yaşta evlendirilmesi neredeyse toplumsal bir uzlaşıya dönüşmüştü. Güvahi bu güçlü geleneği "*İnan boştur çıkarmak kızı irde, yedi yaşında ya erde, ya yirde*" diyerek formülize etmekteydi. (Bay, 2018, s. 100) Bu yüzden evliliklerin çoğu tarafların bulunmadığı ortamlarda vasilerin velayetiyle gerçekleştiriliyordu. Bu tip evliliklerin büyük bir bölümünde tarafların rızası olmadığı için evlendirilen çiftler bülüğa erer ermez mahkemeye giderek evlilik akdini feshediyordu. Mesela Çiğdem'li Neslihan, babası tarafından velayetle evlendirilmesine rağmen zevciyete itaat etmediği için kocası Mehmet tarafından hal' edilmişti (KŞS-14-181-Numarasız; 11-245-310).

Ayrıca Mucurlu evli erkeklerin yaklaşık %98'i tek eşi birliktelikler yaşıyordu. Yani yaygın kanaatin aksine Osmanlı toplumunda poligami denilen çok karılık yok denecek kadar azdı. Çok eşi evlikler ise genelde çocuk sayısını artırmak ya da anne baba ve akrabaların erkek çocuk hevesini teskin etmek için yapılıyordu. Açıkçası bu manzara Avrupalı seyyahların anlatılarındaki fantastik öykülerdeki gibi değildi. Hatta İslam hukukunun emirlerine rağmen yörede üç veya dört evlilik yapan hiçbir erkek yoktu (KŞS-24-93-105; 19-45-57; 13-46-73; 13-327-8). Bu oranlar hem Anadolu'ya hem de İslam Dünyasının

geneline göre de oldukça düşüktü. Mesela Behar'ın araştırmalarına göre aynı dönemde İstanbul'daki evli erkeklerin sadece %2.29'u birden fazla kadınla evliydi. Bu oran Kırşehir periferinde de yaklaşık %16 bandındaydı. Arap dünyasındaki çok karılik oranları ise Anadolu'daki rakamlardan çok daha yüksek oranlarda seyrediyordu. Neyse ki yüzyılın başında Batılılaşmanın da etkisiyle bu usulden vazgeçildi. 1917'de çıkarılan Hukuk-ı Aile Kararnamesinin 38. maddesiyle kadınlara kocalarının ikinci bir kadınla evlenmesini önleyecek haklar verilmişti. Böylece şeriatın temel çerçevesinden ayrılmaksızın çok eşliliğin önüne geçilmiş oluyordu (Özdemir, 1989, s. 117-118; Duben ve Behar, 2014, s. 162-163).

Şekil 2. İlçedeki Doğurganlık Örüntüleri

Mucur ailesinde çocuk, her Osmanlı ailesindeki gibi, babanın hukuki denetimi ve velayeti altındaydı. Çocuğun eğitimi ise anneye bırakılmıştı. Klasik Osmanlı mahallelerinde olduğu gibi burada da çocuklar mahallelinin üzerine titrediği ortak bir değerdi. Mucur'da aile başına düşen ortalama çocuk sayısı sadece 2.23'tü. Köylerdeki doğurganlık oranları ise her yerde olduğu gibi nahiy merkezindeki oranlara göre biraz daha yüksekti (2.76'ya 2.06). Ailelerin yaklaşık %20'sinin çocuğu yoktu. Açıkçası nahiyedeki doğurganlık oranları kadınları yıpratacak kadar abartılı değildi. Nahiy genelinde en fazla çocuğa sahip olan aile İnanç Köyünden 9 çocuklu Hasan-Ayşe çiftiydi (KŞS-13-11-13). Onları 7 çocuklu diğer aileler izliyordu (KŞS-10-159/160-111; 3-8-12; 3-177-139; 22-20-48) Ayrıca nahiyedeki doğum örüntüleriyle çocuk sayıları arasında anlamlı bir korelasyon bulunuyordu. Yani ailelerin refah düzeyi ne

kadar yüksekse doğurganlık oranları da o derece yükseliyordu. Mesela 9 çocuk babası Hasan aynı zamanda tüm terekeler içinde toplam servet yekunu en yüksek ikinci kişiydi (KŞS-13-11-13). Tereke miktarı en yüksek üçüncü kişinin ise toplam 7 çocuğu bulunuyordu (KŞS-10-159/160-111). Bu paradigma, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, bazı küçük istisnalar dışında gelir düzeyine göre yukarıdan aşağıya doğru azalan bir seyir izliyordu.

Tablo 2. Tereke Yekûnlarına Göre Çocuk Sayıları

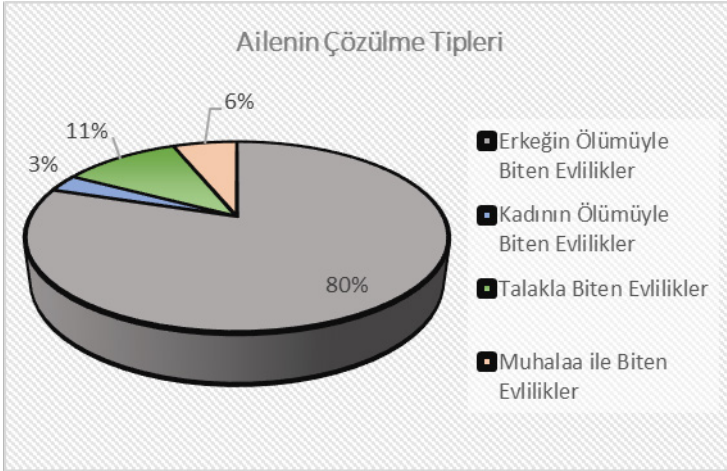
Mahallesi/Köyü	Adı	Toplam Tereke Miktarı (Kuruş)	Çocuk Sayısı	Belge Numarası
Mucur	Hacı Mustafa Bin Abdullah	10.081	4	KŞS-13-86-20
İnaç K.	Hasan Bin Osman	9.530	9	KŞS-13-11-13
Gümüşkümbet K.	Hüseyin Ağa Bin Yusuf	8.641	7	KŞS-10-159/160/111
Gümüşkümbet K.	Osman İbni Yusuf	7.313	6	KŞS-13-249/250-7
Solaklı M.	Tablakar Mehmet Ağa İbni Osman	6005	3	KŞS-10-73/74-5
Kurugöl K.	Yakup Oğlu Hacı Mehmet	3.458	5	KŞS-19-45-57
Mucur	Mustafa Bin Hasan	3.335	4	KŞS-13-46-73
Yenice M.	Osman Ağa Oğlu Ali	1.947	5	KŞS-13-327-8
Alaoğlu M.	Mehmet Efendi Bin Ahmet	1.865.20	-	KŞS-19-95-32/KŞS-20-338-Numarasız
Yenice M.	Hacı Hasan Ağa Bin Mustafa	1.382	4	KŞS-13-99-37
Gümüşkümbet K.	Ali İbni Hacı Hasan	1.323.20	5	KŞS-10-37-30
Köpekli K.	Deli Yusuf Oğlu Mehmet	987	5	KŞS-10-136/137-78
Solaklı M.	Eskicioğlu Ali Bin Hüseyin	909	1	KŞS-16-91/92-95
Karadam K.	Boğazkuru Oğlu Veli Bin Ali	459	2	KŞS-16-91-94

AİLENİN ÇÖZÜLME SÜRECİ: TALAK, VASİ, NAFKA

Osmanlı toplumunda boşanma, her dinden cemaat içinde nadiren cereyan eden nahoş bir durumdu (Ortaylı, 2018, s. 115). İslam dini her ne kadar evliliği dini bir vecibe olarak kabul etmişse de bütün yollar tükendiğinde kocanın tek taraflı iradesiyle boşanmasına izin vermişti. (KŞS-35-84-27; 35-146-212; 35-162-260; 35-272-27; 30-12-Numarasız).

İslam hukukuna göre boşanma; talak, muhâlaa veya tefrik olmak üzere üç farklı şekilde yapılırdı. Talak; kocanın veya bazı istisnai durumlarda kadının, tek taraflı irade beyanıyla gerçekleştirdiği boşanma yöntemi idi. Burada kocanın boşanmayı gerektirecek sözcüklerden herhangi birini telaffuz etmesi yeterliydi. Boşanan erkeğin ayrılık gerekçesini hukuki bir nedene dayandırmasına ya da mahkemedен bu doğrultuda herhangi bir karar almasına da gerek yoktu. Bu durumda erkeğin boşadığı eşine yeniden dönebilmesi için kadının ancak başka bir adamla evlenmesi gerekirdi. Mesela Solaklı Mahallesinden Cafer, eşi Hatice'yi aralarında cereyan eden şiddetli bir tartışma sırasında talak-ı selaseyle boşanmış, bu durumu sonradan inkar ettiyse de boşanmayı engelleyememişti (KŞS-4-120-439). İki tarafın anlaşarak gerçekleştirdikleri boşanma yöntemine ise muhalaa denirdi. Muhalaa için herhangi bir sebebin gösterilmesine gerek yoktu. Burada esas olan şey kadının, boşanmanın doğuracağı mali külfetten kendi rızasıyla vazgeçmiş olmasıydı. Ayrıca muhâlaanın geçerli olabilmesi için kocanın da bu durumu kabullenmesi gerekirdi. (Aydın, 2020, s. 106) Açıkçası İslam hukukuna göre kocanın kabul etmediği bir muhâlanın gerçekleşme ihtimali şer'ен mümkün değildi. Fakat Osmanlı mahkemeleri aile birliğinin sürdürülmesinin mümkün olmadığı durumlarda, şer'iatın sınırlarını zorlarcasına, kocaları muhalaaya zorlayabiliyor hatta bunun için onların üzerine manevi bir baskı bile kurabiliyordu. Ortaylı'nın da belirttiği gibi "Osmanlı kadısı veya onun naibi, Cumhuriyet'in hakimleri gibi bir kanunun tatbikinde ısrarcı olmaz, gelenek ve şeriat arasında aşırı bir çelişki yoksa geleneğe sessizce itaat ederek" boşanmayı gerçekleştirebilirdi (Ortaylı, 2018, s. 89). Erkeğin karısına verdiği boşanma hakkına ise tefviz-i talak denirdi. Daha çok hanedan mensuplarının ya da ulema ailelerinin kullandığı bu yöntem Osmanlı toplumunda çok sık rastlanan umumi bir uygulama değildi. Tefrik veya kazai boşanma ise akıl hastalığı, eşlerden herhangi birinin gaybubeti ya da kocanın nafaka yükümlülüğünü yerine getirmediği mücbir durumlarda uygulanır fakat böyle zamanlarda hakimler mutlaka ayrılığı gerekli kılacak şer'i bir dayanak aranırdı.

Belgelere göre Mucur ve köylerinde yaşayan evli çiftlerin ortalama %17'si aralarındaki *adem-i muaşeretisizliği*, *münâfereti*, *münazaat-ı kesireyi*, *muhâsımat-ı şedideyi* ya da *işreti*, bahane ederek boşanmıştı. Bu ayrılıkların %11'i erkeğin tek taraflı iradesiyle (talakla), yaklaşık %6'sı ise tarafların karşılıklı anlayışıyla (muhalaa yoluyla) yapılmıştı. Mesela Solaklı Mahallesinden Asiye, eşiyle arasındaki şiddetli geçimsizliği gerekçe göstererek mehrinden ve iddet nafakasından vazgeçip muhalaaaya başvurmuştu. Yenice Mahallesinden Kezban ise yine aynı yöntemle fakat bu defa sükna nafakasını üzerine almak şartıyla evlilik birlikteliğini bitirmişti. Nahiye merkezinden Ayşe de benzer bir şekilde sırf eşinden boşanmak için kendi iradesiyle nafakasından vazgeçmişti. Bu arada muhalaa yoluyla ayrılan çiftler arasında boşanma karşılığında para alanlar bile olmuştu. Bunlardan biri olan Fatma Hatun, kocasından o kadar sıkılmış olacak ki, boşandığı eşinden hiçbir nafaka almadığı gibi eski eşinin evi bir an önce terk etmesi için kendisine tam 12 Osmanlı Lirası vermişti (KŞS-146-421-193; 14-274-Numarasız; 16-2-4; 9-98/99-58; 15-378-Numarasız).

Şekil 3. Ailenin Çözülme Şekilleri

Osmanlı toplumunda eşlerin boşanmak için kullandıkları en yaygın yöntemlerden biri de şartlı talaktı. Şartlı talak tıpkı Solaklı Mahallesinden İbrahim'in yaptığı gibi taraflardan birinin diğerine boşanmayı gerektirecek herhangi bir filli yapmaması için şart koşmasıyla başlar, bu fillin gerçekleşmesi durumunda başka hiçbir işleme gerek kalmaksızın boşanma işlemi reşen

gerçekleşirdi. İnşaatlarda çalışmak için Adana'ya giden İbrahim Ağa, arkadaşlarının eşyalarını çalarken yakalandığında: “*bir daha hırsızlık yaparsam zevcem Hacı Ömer Ağanın hafidi Elmas üçten dokuza kadar benden boş olsun*” diyerek yemin etmiş, üç sene sonra aynı yerde aynı fiili tekrarlayınca boşanma kendiliğinden gerçekleşmişti (KŞS-8-101-Numarasız).

Bütün bu örneklerle rağmen yöredeki boşanma oranları gerçekten çok düşüktü. Mucur'daki aile birlikteliklerinin %83'ünden daha fazlası eşlerin keyfi kararlarıyla değil, tarafların herhangi birinin ölümünden kaynaklanan mücbir sebepler yüzünden bitmişti. (Ölen erkeklerin %34'ü ya sevk edildikleri askeri kıtalarda ya da tebdili hava için gönderildikleri köylerinde ecel-i mev'uduyla ölmüştü.) 1927 verilerine göre yörede yapılan toplam 229 evlilikten 26'sı, 1929'da ise 235 evlilikten sadece 9'u boşanmayla sonuçlanmıştı (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1928, s. 1123; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, 1929, s. 637). Bu rakamlar bölge halkının geleneksel kodlarını yakın zamanlara kadar muhafaza ettiğini göstermektedir.

Ayrıca İslam hukukuna göre boşanan kocanın, eşi ve çocukları üzerindeki sorumluluğu aile birlikteliği dağıldıktan sonra da devam ederdi. Boşanan erkeğin en önemli görevlerinden biri iddet süresi boyunca ayrıldığı eşinin bütün masraflarını karşılamaktı. İddet; evliliğin boşanmayla sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilikten önce beklemesi gereken süreyi ifade ederdi. Bu süre kadının hamile olup olmadığına göre değişmekle birlikte ortalama üç hayız dönemi yani takriben üç aydan ibaretti. Buradaki asıl maksat boşanmadan sonra doğacak çocuğun nesebinin belirlenmesi kadar evlilik hayatına dönmek isteyen eşlere yeni bir fırsat vermektir. Bu süre zarfında kadının bütün masrafları kocası tarafından karşılandığı gibi eğer ödenmeyen mehir varsa o da bu süre içinde kadına teslim edilirdi (Korkmaz, 2018, s. 172; Aydın, 2020, s. 132-134). Fakat bütün bunlar her zaman böyle normatif şekilde cereyan etmez, talakın maddi külfetinden kaçan bazı erkeklerin nafaka vermek istemediği durumlarda ya da aile bireylerinin tereke taksimine müdahale ettiği zamanlarda kadınlar ister istemez mahkemeye giderek eski eşleri ya da onların yakın akrabaları hakkında şikâyetle bulunurdu (KŞS-16-67-53; 11-203-21; 22-16-41 ve 21-81-332). Yenice Mahallesinden Kezban, beş buçuk yaşındaki oğlu Ömer'e nafakasını düzenli olarak ödemeyen İbrahim hakkında icra takibi başlatmış, kocasının nafakasız bıraktığı Seyfeli Fatma da Kırşehir Şer'iyye

Mahkemesi tarafından aylık 75 kuruş nafakaya bağlanmıştı (KŞS-15-215-417; 20-395-Numarasız; 23-52-67). Kaza merkezinde oturan bazı kadınlar mehirlerini alabilmek için eski eşleri veya onların yakın akrabalarıyla mahkemelik olmuştu. Solaklı Mahallesinden Melek ise eşine az rastlanır bir şekilde, üvey oğullarının el koyduğu malları alabilmek için yeni kocasıyla birlikte Kırşehir Şer'i mahkemesinin yolunu tutmuştu (KŞS-3-175-132; 22-116-216; 16-326-74; 23-34-28; 25-105-Numarasız).

Boşanan ailelerin en önemli sorunlarından biri de anne veya babalarından ayrılmak zorunda kalan çocuklardı. İslam hukuku, Türk medeni kanununun velayet adı altında düzenlendiği iş ve işlemleri velayet, vesayet ve hidâne denilen üç ayrı kurum altında düzenlenmişti. Buna göre dağılan ailelerin erkek çocukları yedi yaşına, kızları ise ergenlik çağına kadar annelerinin yanına verilirirdi. İslam hukukunun annelere verdiği bu yetkiye hidâne denirdi. Bu süre zarfında, çocukların bütün masrafları yine babaları tarafından karşılanırdı (Dağlı, 1991, s. 262-265; Çeker, 1991, s. 262). Eğer anne Solaklı Mahallesinden Melek'in yaptığı gibi hidane süresi içinde başka bir adamla evlenmeye kalkarsa hidane hakkı kaybolur, bu durumda çocuğun velayeti babaya ya da anne tarafındaki kadın akrabalarından birine intikal ederdi (KŞS-20-373-Numarasız). Ayrıca Osmanlı mahkemeleri ölümle biten evliliklerden geriye kalan yetimlerin mallarını idare etmek için vasiler görevlendirirdi. Bu durum, İslam dininin üzerine titredığı en önemli hususlardan biriydi. Vasi, babanın ölmeden önce tayin ettiği biri olabileceği gibi (vasiyy-i muhtâr) sonradan mahkeme kararıyla da atanabilirdi. Vasilerin görevi küçük yaştaki yetimlerin babalarından kalan mallarını onlar adına korumak, kollamak ve gerektiğinde işleterek çoğaltmaktı (Tosun, 1991, s. 1043-1047; Dağcı, 1991, s. 1044-1047; Kaşıkçı, 1991, s. 1047-1051; Ekinci, 1991, s. 1048-1051). Kayıtlara göre Mucur ve köylerinde anne ve babası boşanan ya da anne veya babasından herhangi birinin ölümüyle ortada kalan toplam 230 çocuğa mahkeme tarafından vasi atanmıştı. Vasilerin büyük bir çoğunluğu anne, baba, abi, amca, dayı veya enişte gibi birinci derece yakın akrabalardı (KŞS-31-Sayfa Numarasız-172; 11-145-17; 30-163-398; 23-53-69; 16-296-27; 16-296-29; 9-40-16; 10-136/137-78; 13-46-73; 4-121-443; 13-327-8; 14-274-Numarasız; 13-327-8; 3-193-49; 35-6-13; 35-6-15; 35-78-8; 35-214-328; 35-318-166). Kurugöl Köyünden Hacı Ahmet'in yetim çocuklarına ise Eytam Müdürü Mehmet Tahir Efendi atanmıştı (KŞS-9-53-49).

AİLENİN YAŞAM STANDARTLARI

Yüzyılın başında Mucur ve çevresi kendi kendine yeten orta halli bir tarım ekonomisine sahipti. Geleneksel Osmanlı toplumunda olduğu gibi burada da aileler tükettiğini üretir, ailenin bütün bireyleri ve özellikle kadınlar bir şekilde bu üretim faaliyetine iştirak ederdi (İsmaail, 1925, s. 22-23). Küçük ya da büyük hemen her ailede mutlaka buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır ve patatesten yapılan yöresel lezzetler tüketilirdi. Ayrıca peynir, pekmez, yoğurt ve tereyağı da sofralardan eksik edilmezdi. Geleneksel tatlılar ve her türlü şurubatu tatlandırmak için pekmezden yararlanılırdı. Pazarlarda turşu, erişte, makarna ve reçel gibi ürünler satılmaz, bunlar, daha çok sıcak yaz aylarının geçirildiği bağ evlerinde, yörenin maharetli kadınları tarafından el emeği göz nuru ile üretilirdi (KŞS-13-249/250-7; 10-159/160-111;13-19-37)

1840/1841 Temettuât defterlerine göre nahiyede yaşayan yaklaşık 2.360 kişiden %64'ü tarımla uğraşıyordu. Bu oran 1845 sayımlarında ortalama %60 bandındaydı. Nahiye genelinde hane başına düşen tarla ve bağ miktarı 65,43 dönümdü. Ayrıca her hanede tarımla bağlantılı olarak 8,79 adet öküz besleniyordu. Mucur'da hane başına düşen büyük baş hayvan sayısı 15,33 küçükbaş hayvan sayısı ise yaklaşık 45,85'ti. 1927 yılına gelindiğinde tarımla uğraşanların sayısı diğer sektörler göre hala çok yüksekti. 1927 sanayi sayımına göre nahiyede faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin %87'si bile tarıma dayalı müesseseler konumundaydı. İstatistiklerin de ifade ettiği gibi yaklaşık 100 yıl önce Mucur, tarım ve tarıma dayalı sektörlerin ayakta tuttuğu küçük bir çiftlik durumundaydı (Sanayi Sayımı, 1927, s. 43; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1927-1928, s. 1116-1125; Umumî Nüfus Tahriri, 1929, s. 23; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, 1929, s. 637-640; Satı, 2004, s. 20-53; Erdoğan, 2005, s. 96-97; Duyar, 2019, s. 30-56).

Elimizdeki az sayıda terekeye göre tarım ve hayvancılıkla uğraşanların (tereke sahiplerinin %64'ünün) gelir düzeyleri diğer sektörler göre daha yüksekti. Şeriatın emrettiği zekât oranları bağlamında (1889-1927 yılları arasında bir koyun fiyatının yaklaşık 43 kuruş olduğu hesabıyla) tereke sahiplerinin büyük bir bölümü zekât verebilecek kadar zengindi. Toplam servet yekunu ekseninde tespit edebildiğimiz en yüksek mal varlığı hayvancılıkla uğraşan Hacı Mustafa'ya aitti. Mustafa Ağayı yine hayvancılıkla uğraşan hemşerileri Hasan ve Hüseyin Ağalar takip ediyordu (KŞS-13-86-20; KŞS-13-11-13; KŞS-10-159/160/111).

Diğer taraftan 1840-1841 yıllarında nahiyedeki yerleşik Müslüman hane reislerinin %20'si, 1845 yılında %33'ü, 1927 yılında ise %17'si aylık veya gündelik bir ücretle geçiniyordu. Bunlar arasında dülger, köşker, berber, saraç, fer-raş, demirci ve leblebiciden ordu mensuplarına kadar farklı sektörlerde çalış-şan yüzlerce meslek erbabı bulunuyordu. Ayrıca 1927'de ilçe genelinde faaliyet gösteren toplam 9 adet işletme mevcuttu. Fakat siyasi krizlerin veya büyük savaşların ücret-fiyat makasında neden olduğu marjinal dalgalanmalar, Kırım Savaşı ya da Birinci Dünya Savaşı gibi, ücretliler ve maaşlılar için gündelik hayatı her geçen gün daha da ağırlaştırıyordu. Elimizdeki kaynaklara göre yüzyılın başında bir okka beyaz ekmeğin fiyatı, bugünkü değeriyle ortalama 6 ekmeğe tekabül etmekteydi, yaklaşık 0.250 kuruştı. 1892'de bir kg buğday ortalama 0.30 kuruşken, 1908'de bu rakam 0.90 kuruşa kadar yükselmişti. Keza 1892'de 1 kg bulgur 0.39 kuruşa satılıyorken 1901'de 1 kg bulgur için yaklaşık 0.65 kuruş ödemek gerekiyordu (Bkz. Ek I, Ek II). Buna mukabil Yenice Mahallesinden Fatma, Mekteb-i İdadi Müdürü Muhittin Efendinin evinde aylık sadece 5 kuruşa çalıştırılıyordu. Keza onunla aynı işi yapan Atike'nin de aldığı para yine aylık 5 kuruştı (KŞS-30-403-Numarasız; KŞS-14-285-Numarasız). Yeniceli İbrahim, 1.5 aylık oğlu Ömer'e nafaka olarak günlük 20 paradan 15 kuruş ödüyordu (KŞS-16-2-4). Maaşlıların da durumu bundan pek farklı de-ğildi. 1902 yılında bir cami imamının aylık geliri 12 kuruş, 1913 yılında ise sadece 10.41 kuruştı (KŞS-16-160-101; KŞS-16-188-149). Görüldüğü gibi nahiyedeki nominal ücretlerle reel değerler arasında derin bir uçurum bulunuyordu. Bu durum her yerde olduğu gibi burada da vatandaşın satın alma gücünü olumsuz yönde etkiliyordu.

AİLEDE ÖLÜM VE MİRAS

Osmanlı toplumunda ölüm aileyi ve mahalleyi harekete geçiren müşterek bir olaydı. Cenaze evinin asayişi, ritüellerin örgütlenip gerçekleştirilmesi, mi-safirlerinin ağırlanması ve cenaze yemeği örfi ve dini esaslara göre gerçekleştirilirdi. Ayrıca cenazenin vakit geçirmeksizin hazırlanıp defnedilmesine dik-kat edilirdi. İstatistiklere göre 1922 yılı içinde Mucur ve mülhakatında 69 kişi, 1927'de 120 kişi, 1928 yılında ise 168 kişi vefat etmişti. Yani kaba bir hesaplama ilçe'deki yıllık ölüm oranı yaklaşık %1 seviyesindeydi (İsmail, 1925, s. 47-53; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1927-1928, s. 1124; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, 1929, s. 637)

Cenaze işlemlerinden sonraki en önemli mesele mevtanın mal varlığının taksim edilmesi idi. Mal taksimi geleneksel İslam hukukunun esasları doğrultusunda yapılırdı. Geride mal bırakarak ölen kişiye muris, bunun mirasçılara ise varis denirdi (Ekinci, 1991, s. 737-739). Muris veya varis olmak iradeye bağlı bir durum değildi. İslam hukukuna göre onu nesebi, ikisi sebebi (karı-koca) olmak üzere toplam on iki varis bulunurdu ve bunların her birine İslam hukukunun tespit ettiği ölçüde pay verilirdi. Mesela murisin eşi mirasın 1/8'ini alırdı. Kız çocukları, erkek kardeşlerinin ancak yarısını alabilirdi. Eğer murisin yalnız bir kızı varsa o zaman mirasın yarısı ona verilirdi. Babanın mirastaki payı 1/4, anneninki ise 1/6 civarındaydı. Ancak furu dururken usule yani murisin anne ve babasına mal verilmezdi (Üçok, 1957, s. 89-96; Ortaylı, 2018, s. 109-117). Mahkeme kayıtlarına göre Mucur ve mülhakatındaki mal taksimatında İslam hukukun bütün ayrıntıları harfiyen yerine getirilmişti. Mesela murisin eşleri terekenin altında birini almış hatta çok eşli ailelerde bile eşlerin her birinin mirastan eşit şekilde yararlanmasına özen gösterilmişti (KŞS-32-149-117; 24-93-105; 24-63-43; 13-46-73). İslam dünyasının her yerinde olduğu gibi burada da kız çocuklarına erkek kardeşlerinin yarısı kadar pay verilmişti (KŞS-10-159/160-111; 13-249/250-7). Bazı durumlarda mesela Alaoğlu Mahallesinden Mehmet Efendi'nin terekesinde olduğu gibi ailenin tek çocuğunun kız olduğu durumlarda terekenin yarısı kız çocuğuna verilmişti (KŞS-19-95-32; 20-338-Numarasız). Ayrıca İslam hukukun esasları doğrultusunda anne, baba, kardeşler ve hatta daha uzak akrabalar bile mirastan pay alabilmişti (KŞS-14-265-Numarasız; 5-111-16; 31-Numarasız-16; 24-50-16). Kurugöl Köyünden Yakup'un mirası ise sadece kendi eşi, çocukları ve torunları arasında değil aynı zamanda ölen oğlunun iki eşi arasında eşit şekilde paylaştırılmıştı (KŞS-19-45-57).

SONUÇ

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Mucur, kendisine bağlı beş mahallesi ve yaklaşık on bin kişilik nüfusuyla Orta Anadolu'nun mütevazı kasabalarından biriydi. Nüfusun bu mütevazı görünümü mekân organizasyonundan sokaktaki adama kadar neredeyse her şeye sirayet etmişti. Geleneksel Osmanlı toplumunun yüzyıllardır süregelen zengin yaşam kültürünün şekillendirdiği mahalleler, süflî veya tahtanî evlerin sağır duvarlarla çevrildiği mahremiyet kaleleriydi.

Yöredeki evlilikler örfi ve dini uygulamaların harmanlandığı geleneksel formlara sahipti. Evlilik yaşı düşük olduğu için nikahların büyük bir kısmı tarafların hazır bulunmadığı ortamlarda velayet yoluyla gerçekleştirilirdi. Yaygın kanaatin aksine çok karılık azdı. Ayrıca fermanla yasaklanmasına rağmen evlenen kızların yakınlarına başlık parası verilmeye devam ediliyordu. Mehir oranları ise asgari geçim standartlarını karşılayacak reel değerlerden çok uzaktı. Açıkçası kocası ölen veya boşanan bir kadının başka bir erkeğin haremine girmekten başka hiçbir alternatifi görünmüyordu.

Mucur ve mülhakatındaki boşanma oranları ise oldukça düşüktü. Aile birlikteliklerinin %83'ünden daha fazlası eşlerin keyfi kararlarıyla değil, taraflardan herhangi birinin ölümünden kaynaklanan mücbir sebepler yüzünden bitmişti. İstatistikler yöredeki normatif hayatın yakın zamana kadar devam ettiğini göstermektedir. Öyle ki 1929'da bile boşanma oranları sadece %4'lerde seyretmekteydi. Ayrıca Mucurlu erkekler, bazı istisnalar dışında, boşanmanın maddi külfetinden kaçmak yerine eşleri ve çocuklarına nafaka ödemişti. Aynı hassasiyet miras konusunda da gösterilmiş, murisin bütün mal varlığı İslam hukukunun esasları doğrultusunda varisler arasında paylaştırılmıştı.

EKLER

Ek 1. Terekelere Göre İlçedeki Fiyat Endeksleri

Hayvanın Cinsi	Tarih	Adet	Fiyat (Kuruş)	Belge Numarası
Öküz	1877-1878	1	440	KŞS-6-91/92-95
	19 Kasım 1889	1	100	KŞS-10-37-30
	19 Kasım 1889	1	200	KŞS-10-37-30
	4 Şubat 1892	1	400	KŞS-10-159/160-111
	4 Şubat 1892	1	300	KŞS-10-159/160-111
	30 Ekim 1894	2	600	KŞS-13-11-13
	30 Ekim 1894	2	600	KŞS-13-11-13
	6 Ekim 1897	3	2.000	KŞS-13-86-20
	6 Ekim 1897	3	2.000	KŞS-13-86-20
	27 Ağustos 1901	5	1500	KŞS-13-249/250-7
	3 Mayıs 1905	1	350	KŞS-13-327-8
	3 Mayıs 1905	1	300	KŞS-13-327-8
	2 Mart 1906	5	500	KŞS-13-99-37
	23 Mayıs 1908	5	1000	KŞS-19-45-57
	7 Eylül 1912	2	240	KŞS-10-136/137-78
-	-	-	-	-
Tosun	1887-1888	4	1000	KŞS-6-91-94
	19 Kasım 1889	1	50	KŞS-10-37-30
	4 Şubat 1892	1	150	KŞS-10-159/160-111
	3 Mayıs 1905	1	100	KŞS-13-327-8
	23 Mayıs 1908	1	70	KŞS-19-45-57
	23 Mayıs 1908	1	100	KŞS-19-45-57
	4 Haziran 1911	1	170	KŞS-19-95-32
	4 Haziran 1911	1	81	KŞS-19-95-32
-	-	-	-	-
İnek	1877-1878	1	150	KŞS-6-91/92-95
	1887-1888	1	100	KŞS-6-91-94
	19 Kasım 1889	1	250	KŞS-10-37-30
	4 Şubat 1892	2	350	KŞS-10-159/160-111
	6 Ekim 1897	1	150	KŞS-13-86-20
	23 Mayıs 1908	1	150	KŞS-19-45-57
	4 Haziran 1911	1	170	KŞS-19-95-32
	7 Eylül 1912	1	162	KŞS-10-136/137-78
-	-	-	-	-
Camız	4 Şubat 1892	1	300	KŞS-10-159/160-111
	1894/1895	1	500	KŞS-13-46-73
-	-	-	-	-

Koyun	19 Kasım 1889	8	180	KŞS-10-37-30
	4 Şubat 1892	1	50	KŞS-10-159/160-111
	4 Şubat 1892	20	80	KŞS-13-249/250-7
	1893-1894	4	100	KŞS10-73-74-5
	30 Ekim 1894	34	1.360	KŞS-13-11-13
	30 Ekim 1894	55	1000	KŞS-13-11-13
	1894/1895	5	150	KŞS-13-46-73
	6 Ekim 1897	6	120	KŞS-13-86-20
	6 Ekim 1897	30	1.200	KŞS-13-86-20
	27 Ağustos 1901	50	2.000	KŞS-13-249/250-7
	2 Mart 1906	12	300	KŞS-13-99-37
	23 Mayıs 1908	2	100	KŞS-19-45-57
	7 Eylül 1912	5	200	KŞS-10-136/137-78
-	-	-	-	
Keçi	1887-1888	1	20	KŞS-6-91-94
	4 Şubat 1892	10	300	KŞS-10-159/160-111
	30 Ekim 1894	15	450	KŞS-13-11-13
	6 Ekim 1897	5	120	KŞS-13-86-20
	27 Ağustos 1901	25	750	KŞS-13-249/250-7
	2 Mart 1906	5	100	KŞS-13-99-37
	7 Eylül 1912	4	120	KŞS-10-136/137-78
-	-	-	-	
Oğlak	4 Şubat 1892	5	50	KŞS-10-159/160-111
	30 Ekim 1894	3	30	KŞS-13-11-13
	6 Ekim 1897	5	50	KŞS-13-86-20
	27 Ağustos 1901	8	100	KŞS-13-249/250-7
	2 Mart 1906	3	40	KŞS-13-99-37
	23 Mayıs 1908	2	50	KŞS-19-45-57
-	-	-	-	
Kovan	23 Mayıs 1908	1	20	KŞS-19-45-57
	4 Haziran 1911	6	69	KŞS-19-95-32

Ek 2. Terekelere Göre İlçedeki Fiyat Endeksleri

Ürün	Tarih	Ağırlık Cinsi					Fiyat (kuruş)	Belge Numarası
		Kile	Şinik	Batman	Tulum	Kiyye		
Hınta	1877-1878	54	-	-	-	-	324	KŞS-6-91/92-95
	4 Şubat 1892	200	-	-	-	-	1.000	KŞS-10-159/160-111
	1893-1894	25	-	-	-	-	125	KŞS10-73-74-5
	30 Ekim 1894	50	-	-	-	-	650	KŞS-13-11-13
	1894/1895	10	-	-	-	-	200	KŞS-13-46-73
	6 Ekim 1897	250	-	-	-	-	1.500	KŞS-13-86-20
	27 Ağustos 1901	200	-	-	-	-	1.300	KŞS-13-249/250-7
	2 Mart 1906	100	-	-	-	-	500	KŞS-13-99-37
23 Mayıs 1908	12	-	-	-	-	200	KŞS-19-45-57	
		-	-	-	-	-	-	
Dakik	6 Ekim 1897	30	-	-	-	-	60	KŞS-13-86-20
	27 Ağustos 1901	-	-	40	-	-	80	KŞS-13-249/250-7
	23 Mayıs 1908	-	-	50	-	-	250	KŞS-19-45-57
	7 Eylül 1912	20	-	-	-	-	60	KŞS-10-136/137-78
		-	-	-	-	-	-	
Bulgur	19 Kasım 1889	-	30				60	KŞS-10-37-30
	4 Şubat 1892	10	-	-	-	-	60-	KŞS-10-159/160-111
	1893-1894	1	-	-	-	-	10	KŞS10-73-74-5
	27 Ağustos 1901	3	-	-	-	-	30	KŞS-13-249/250-7
	7 Eylül 1912	-	1	-	-	-	15	KŞS-10-136/137-78
		-	-	-	-	-	-	

Şiar	1877-1878	40	-	-	-	-	160	KŞS-6-91/92-95
	19 Kasım 1889	-	80	-	-	-	80	KŞS-10-37-30
	4 Şubat 1892	20	-	-	-	-	75	KŞS-10- 159/160-111
	1893-1894	35	-	-	-	-	140	KŞS10-73-74-5
	2 Mart 1906	20	-	-	-	-	40	KŞS-13-99-37
	23 Mayıs 1908	5	-	-	-	-	50	KŞS-19-45-57
		-	-	-	-	-	-	-
Revgan	30 Ekim 1894	-	-	5	-	-	200	KŞS-13-11-13
	27 Ağustos 1901	-	-	3			100	KŞS-13- 249/250-7
		-	-	-	-	-	-	-
Çökelek	27 Ağustos 1901	-	-		1		10	KŞS-13- 249/250-7
-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pekmez	1877-1878	-	-	5	-	-	30	KŞS-6-91/92-95
	4 Şubat 1892	-	-	10	-	-	40	KŞS-10- 159/160-111
	2 Mart 1906	-	-	10	-	-	50	KŞS-13-99-37
		-	-	-	-	-	-	-
Yapağı	30 Ekim 1894	-	-	4			154	KŞS-13-11-13
	6 Ekim 1897	-	-	-	-	6	30	KŞS-13-86-20
		-	-	-	-			
Afyon	6 Ekim 1897	-	-	-	-	3	285	KŞS-13-86-20
Haşhaş	6 Ekim 1897	-	-	-	-	1	40	KŞS-13-86-20

KAYNAKÇA

Resmi Kaynaklar

- Ankara Vilayet Salnamesi* (1872). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1873). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1876). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1878). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1882). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1891). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1900). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1902). Ankara: Vilayet Matbaası.
Ankara Vilayet Salnamesi (1907). Ankara: Vilayet Matbaası.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1301-1305). Demirbaş No: 6, Poz Sayısı: 94.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1302-1304). Demirbaş No: 7, Poz Sayısı: 50.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1305-1312). Demirbaş No: 8, Poz Sayısı: 199.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1305-1309). Demirbaş No: 9, Poz Sayısı: 105.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1305-1310). Demirbaş No: 10, Poz Sayısı: 97.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1310-1312). Demirbaş No: 12, Poz Sayısı: 55.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1312-1325). Demirbaş No: 13, Poz Sayısı: 206.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1317-1325). Demirbaş No: 16, Poz Sayısı: 219.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1325-1326). Demirbaş No: 18, Poz Sayısı: 52.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1325-1329). Demirbaş No: 19, Poz Sayısı: 56.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1326-1327). Demirbaş No: 21, Poz Sayısı: 65.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1326-1328). Demirbaş No: 23, Poz Sayısı: 104.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1328-1332). Demirbaş No: 24, Poz Sayısı: 53.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1309-1333). Demirbaş No: 25, Poz Sayısı: 98.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1312-1314). Demirbaş No: 26, Poz Sayısı: 61.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1318-1319). Demirbaş No: 27, Poz Sayısı: 225.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1318-1321). Demirbaş No: 28, Poz Sayısı: 174.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1329-1332). Demirbaş No: 30, Poz Sayısı: 220.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1331-1332). Demirbaş No: 31, Poz Sayısı: 315.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1332-1333). Demirbaş No: 32, Poz Sayısı: 345.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1331-1335). Demirbaş No: 33, Poz Sayısı: 184.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1339-1340). Demirbaş No: 34, Poz Sayısı: 184.
Kırşehir Şer'iyye Sicilleri (1340-1341). Demirbaş No: 35, Poz Sayısı: 203.
Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye (1908), İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye (1910), İstanbul: Selanik Matbaası.
Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye (1911), İstanbul: Selanik Matbaası.
Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye (1912), İstanbul: Selanik Matbaası.

- Salname-i Devlet-i Aliye-yi Osmaniye* (1918), İstanbul: Hilal Matbaası.
Sanayi Sayımı (1927). Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926). İstanbul: Matbaa-i Amire.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928). Ankara: Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi.
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı (1929). İstanbul: Devlet Matbaası.
Umumi Nüfus Tahriri (1929), C.1, İstanbul: Hüsnühat Matbaası.

Kitaplar, Makaleler, Tezler ve Ansiklopedi Maddeleri

- Acar, İ. (2018). *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, İstanbul: Ensar Yayınları.
Aydın, M. A. (2020). *Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Klasik Yayınları.
Bay, A. (2018). *Klasik Osmanlı Ailesi ve Değişim (1839-1923)*, İstanbul: Kriter Yayınları.
Coşkun Ü. (1957). *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
Çeker, O. (1991). İslam'da Çocuk Hakları, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 1, 261-264, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
Dağcı, Ş. (1991). Velayet, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, 1044-1047, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
Dağcı, Ş. (1991). İslam'da Çocuğun Bakımı, Eğitimi ve Korunması (Hidâne), *Türk Aile Ansiklopedisi*, 1, 262-265, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
Demir, A., Aybek, A., Onar, Ç., Kocabaş, B., Kahraman, S. (2015). *Tokat Nikah Defteri (1882-1887)*, Ankara: Gece Yayınları.
Demir, A., Yaşar, H., Dönder, Y., Şeker, F., Tüzün, M. (2016). *Tokat Nikah Defteri II (1889-1894)*, Ankara: Gece Yayınları.
Demirel, Ö., Tuş, M., Gürbüz, A. (1992). Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 2, 703-755, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
Duben, A., Behar, C. (2014). *İstanbul Haneleri-Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
Duyar, R. (2019). *XIX. Yüzyılda Mucur Kaza'sının İdari, Sosyo-Ekonomik Durumu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale.
Eken, G. (1998). Osmanlılar Döneminde Sosyal ve Ekonomik Açından Mucur, *Vakıflar Dergisi*, 27, 195-212.
Ekinci, E. B. (1991). Vesayet, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, 1048-1051, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
Ekinci, E. B. (1991). İslam Miras Hukuku: Feraiz, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 2, 737-739, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.

- Erdoğan, H. (2005). 820 Numaralı Temettuât Defterine Göre Tanzimat'ın İlk Yıllarında Mucur ve Hacıbektaş'ın Demografik Yapısı ve Sosyal Durumu, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 6, 1, 95-102.
- İbrahim İ. (1925). *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası-Kırşehir Vilayeti*, İstanbul: Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.
- Karpuz, H. (1991/I). Geleneksel Ev, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 2, 473-475, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- Karpuz, H. (1991/II). Türk Odası, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 2, 475-479, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- Kaşıkçı, O. (1991). Türk Medeni Kanununda Vesayet, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, 1047-1051, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Ö. (2018). *Osmanlı Aile Hukuku (18. Yüzyıl Adana Örneği)*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (1991). "Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri", *Türk Aile Ansiklopedisi*, C.2, s.74-81, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2020). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Özdemir, R. (1989). "Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 101-157.
- Satı, H. (2004). 820 Numaralı Temettuât Defterlerine Göre (1256/1840) Mucur ve Hacı Bektaş Kazalarının Sosyo-Ekonomik Durumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale.
- Tosun, K. (1991). Velayet, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 3, 1043-1047, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1991). Başlık Geleneği ve Sosyolojik Açıklaması, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 2, 168-180, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.